

Т.О. Скоромцова*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР В АПК

Ринкові умови зумовлюють необхідність зміни стратегії поведінки суб'єктів товарно-грошових відносин у галузях АПК, яка полягає в пріоритетності підвищення економічної ефективності галузей, що виробляють сировину. Однією із важливих галузей АПК є вівчарство, яке постачає дієтичні продукти харчування та сировину для легкої та переробної промисловості. Однак, ситуація, що склалася у всьому вовняному комплексі України, свідчить, що в даній сфері необхідно першочергово приймати рішення щодо відновлення виробництва сировинних ресурсів і на цій основі — збереження переробних підприємств та виробництва готових товарів з вітчизняної вовни. Оскільки в останні роки Кабінетом Міністрів України було прийнято ряд постанов, спрямованих на розвиток і державну підтримку галузі вівчарства намітилася тенденція до стабілізації галузі та заінтересованості товаровиробників до виробництва сировини. Однак, без встановлення організаційних, економічних та правових взаємовідносин із суміжними галузями, що здійснюють переробку цієї сировини, відновлення вовняного комплексу України неможливе.

Досвід розвитку вовняної справи в Австралії, Новій Зеландії, Південно-Африканській Республіці, США та інших країнах (в різних організаційних формах з врахуванням національних особливостей) призводить до необхідності створення структур, які охоплюють своєю діяльністю всі блоки вовняного комплексу:

- виробництва сировини (вовни, овчин, каракульських смушок);
- сертифікацію і контроль якості сировинних ресурсів;
- продаж сировини і продукції;
- первинної обробки вовни та шкірсировини;
- переробки вовни та шкір (прядіння, ткацтво, вичинка шкір);
- швейне виробництво (готові вироби);
- реалізація всіх видів вовняних виробів.

Особливості розвитку вовняної справи в країнах з розвинутим ринком вівчарської продукції і сировини проявляються в різних формах і функціях координуючого вовняний комплекс органу країни. Задача по додержанню балансу інтересів розвитку різних секторів окремо, і вовняного комплексу в цілому, вирішується на основі прямого представництва у керівництві комплексом від усіх секторів з врахуванням їх питомої ваги у вовняній галузі країни.

В Україні різні сектори вовняного комплексу відомчо і організаційно роз'єднані. Ця обставина при переході вовняної галузі до ринкових відносин стала однією з основних причин погіршення показників роботи як у виробництві сировини так і у її переробці та реалізації готових виробів.

Поліпшення ситуації, як зазначають автори П.Т. Саблук, Ю.С. Коваленко, П.І. Гайдучкий¹, можливе лише за умов потужного державного регулювання, можливості якого зараз обмежені, або ж на основі вертикального поєднання структур, які охоплюють своїм впливом виробництво, переробку і реалізацію вовняної сировини. Економічне поєднання або злиття різних

© Скоромцова Т.О., 2005

* *начальник відділу детінізації економіки Національної академії державної податкової служби України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник*

¹ Саблук П.Т., Коваленко Ю.С. та інші. Основи організації сільськогосподарського ринку. — К., 1997. — С. 75-76; Саблук П.Т., Гайдучкий П.І. та інші. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва. — К., 1999. — С. 169-172.

технологічних стадій виробництва, починаючи від початкових організаційно-технологічних операцій по виробництву сільськогосподарської продукції, і, закінчуючи промисловою переробкою з одержанням готового продукту або виробу, має назву вертикального кооперування або агропромислової інтеграції. На відміну від кооперування безпосередніх товаровиробників або горизонтальної інтеграції ця форма зв'язків відображає стан економічного з'єднання окремих складових виробництва і реалізації в єдину цілісну систему. Цей процес охоплює спектр різних видів зв'язків, форм і методів діяльності організаційно-правових структур суміжних галузей.

Слід зазначити, що форми організаційного об'єднання різних галузей виробництва, мали свою історію. Ще в 1929 році на Пленумі ЦК ВКП(б) було визначено за необхідне "заохочувати ініціативу в справі встановлення безпосереднього господарського зв'язку між державними промисловими підприємствами (цукрові, льоно- та вовнообробні, бавовноочисні заводи і т.д.) і радгоспами, з одного боку, і навколишніми колгоспами, з другого боку, створюючи в усіх випадках під загальним керівництвом цих промислових підприємств і радгоспів змішані радгоспно-колгоспні об'єднання з погодженим господарським планом, із спільною технічною базою (тракторні колонії, ремонтні майстерні тощо), із спільними підприємствами по переробці сільськогосподарських продуктів (маслоробні, сироварні і льонообробні заводи, млини тощо)"².

Однак, основним завданням такої інтеграції була оптимізація розмірів сировинних зон переробних підприємств, базою яких була ціла система спеціалізованих сільськогосподарських підприємств. При цьому передбачалася розробка оптимальних організаційно-виробничих структур модельних типів господарств і схем міжгосподарської спеціалізації та агропромислової інтеграції.

Договір був єдиним правовим і економічним документом, який регулював господарсько-виробничі взаємовідносини в таких інтегрованих формуваннях. Економічні ж відносини регулювалися через державне замовлення за допомогою системи цін, забезпечення гарантованого збуту продукції, виділення в необхідних обсягах матеріально-технічних ресурсів тощо.

В умовах ринкової економіки традиційні завдання інтеграції зберігаються, але організаційно-вартісні структури і механізм функціонування інтегрованих формувань суттєво відрізняються від ланок адміністративно-командної системи управління виробництвом. Вертикально інтегровані формування на основі горизонтального кооперування виконують основну роль в організації ринку, а в механізмі їх функціонування і регулювання головним фактором виступають економіко-правові засади.

Як свідчить аналіз, в Україні економічний фактор інтеграції спрямований на кінцевий результат взаємодії всіх елементів продуктової системи, а особливо вовняної галузі, на етапах виробництво-переробка-реалізація, направленої на стимулювання заінтересованості у виготовленні високоякісних і конкурентоспроможних виробів і продуктів та забезпечення кожному учаснику-інтегратору взаємовигідних умов господарювання, практично не функціонує. Тут поки що кожна сфера самостійно формує результативні показники і вищі вони в тих галузях, які виробляють кінцевий продукт.

Однак, не зважаючи на вкрай негативний стан, що склався у вовняній галузі, цей процес в Україні з середини 90-х років розпочався за ініціативою самих сільськогосподарських виробників. Так, у деяких господарствах вівчарського напрямку почали створюватися малі підприємства по промивці вовни та виготовленню виробів із вовни і овчин, перепрофілюються на переробку вовни прядильні цехи та фабрики малої потужності. В свій час, Кабінет Міністрів України запропонував Раді Міністрів Автономної Республіки Крим та Херсонській обласній державній адміністрації створити в порядку експерименту інтегровані формування з виробництва, переробки та реалізації

² КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і Пленумів ЦК. Пер. з рос. вид. — К. Політвидав України, 1920. — Т. 4. — С. 557.

продукції вівчарства за участю сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств, банків, вітчизняних та іноземних інвесторів.

Вирішенню цих задач мало сприяти створення відкритого акціонерного товариства на базі господарств, які розводять овець, переробних підприємств та Наукового селекційно-генетичного центру з вівчарства Інституту тваринництва “Асканія-Нова” УААН. Основна мета створення ВАТ — збереження та розвиток вівчарства в області за рахунок створення стабільного ринку продукції. Реалізація цієї мети дозволила б довести поголів’я овець в регіоні у 2010 р. до 100,0 тис. голів, виробництво вовни до 25,0 тис. Тонн, а виготовлення вовняної пряжі довести — до 200,0 тонн.

Але неможливість глибокої переробки сировини, недосконалість технологічного обладнання, відсутність маркетингових досліджень внутрішнього ринку і, головне, несприятливий інвестиційний клімат вплинули на конкурентоспроможність виготовленої продукції, що в кінцевому результаті призвело до занепаду галузі взагалі. Звісно, малі підприємства мають право на життя, створюючи конкурентне ринкове середовище. Але їх невеликі потужності не вирішують проблеми, що стали перед галузевим комплексом. Природною перешкодою масштабів “малої переробки”, в ринковому середовищі повинна бути лише розумна економічна поведінка великих переробних підприємств — фабрик первинної обробки вовни — “Чернігіввовна” та “Харківвовна”, суконно-камвольних комбінатів, трикотажних фабрик, м’ясокомбінатів тощо. Якщо вони усвідомлять своє становище як потенційних інтеграторів і економічно зацікавлять виробників сировини до цих процесів, то в такому випадку можна буде розпочати інтенсивне відновлення галузі та створення ринку вівчарської сировини і продукції.

Відтак, зазначені методологічні підходи щодо регіонального типу об’єднання, можуть бути реалізовані при формуванні окремих територіальних інтегрованих структур, які в свою чергу можуть об’єднуватися в галузеві, а останні — у вертикальні інтеграційні формування на організаційно-вартісних та правових засадах.

Характерною особливістю створення і розвитку регіональних вовнянопромислових комплексів є те, що даний процес повинен відбуватися не одночасно в усіх районах з розвинутим вівчарством, а в міру формування необхідних економічних умов; стану виробництва вівчарської сировини та розвитку переробних підприємств, наявності виробничої та соціальної інфраструктури тощо. Але при створенні подібних формувань у вовнопромисловому комплексі, перш за все, необхідне обґрунтоване визначення підприємств-інтеграторів, їх функцій та напрямів діяльності, порядку регулювання фінансово-економічних відносин, формування ринку готової продукції.

У перспективі розвиток вовнопромислового комплексу України нами вбачається у двох напрямках:

- створення територіальних акціонерних товариств, що забезпечують повний цикл виробництва сировини, її переробки та реалізації готової продукції;

- створення вертикальних інтеграційних формувань типу корпорацій або холдингових компаній на основі добровільної централізації ряду економіко-правових функцій, науково-технічного забезпечення, інвестиційної, фінансової та зовнішньоекономічної політики.

Однією із найбільш ефективних організаційних інтегрованих формувань по другому варіанту об’єднання, могло б стати об’єднання у вигляді концерну.

Об’єднання створюється на акціонерній основі з майновою відповідальністю кожного з учасників, зберігаючи при цьому статус юридичної особи. Підприємства — засновники володіють контрольним пакетом акцій — 51 % від статутного фонду.

Вищим органом управління є загальні збори, які приймають статут, обирають правління на чолі з головою, ревізійну комісію, спостережну раду, апарат управління. Для виконання певних виробничих функцій до складу апарату управління входять дирекції: технічна, економічна,

комерційна та маркетингу. Концерн не є власником майна організацій-учасників, він володіє тільки певною часткою їх акцій, наприклад 25 %. До його складу можуть входити також різні комерційні організації з правом і без права юридичної особи: оптові ярмарки, біржі тощо. Активи концерну формуються у відповідності із статутом за рахунок дивідендів на акції, яким він володіє, надання аудиторських та консультативних послуг та інше.

Головними напрямками діяльності концерну є організація спільної економічної, фінансової та інвестиційної політики у галузі, координація наукової та виробничої діяльності, проведення маркетингових досліджень.

На державному рівні питання розвитку вогнопромислового комплексу та ринку його продукції повинно, на наш погляд, регулюватися, наприклад, Державним комітетом України з легкої та текстильної промисловості, який є центральним органом державної виконавчої влади, підвідомчим Кабінету Міністрів України.

Комітет реалізує державну політику з питань розвитку легкої і текстильної промисловості, сприяє структурній перебудові в галузях, в т.ч. і у вовняній.

Управлінсько-організаційні засади функціонування інтеграційних структур повинні регламентуватися законами України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими державними нормативними актами. Крім зазначених нормативних документів важливого значення набувають правові регламентації діяльності цих структур. Так, якщо за умов існування адміністративних методів управління єдиним правовим документом, що регламентував взаємовідносини між виробниками сировини та переробниками був договір, то з розвитком ринкових засад діяльності правовідносини встановлюються рядом статутних документів, контрактами, Законами України.

Таким чином, поєднання організаційних, економічних та правових інтересів учасників галузевого інтеграційного формування дасть змогу забезпечити відновлення та розвиток традиційної для України галузі АПК.

Стаття рекомендована до друку вченою радою Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національної академії державної податкової служби України (протокол № 14 від 21 грудня 2004 року)

